ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
PHILIPPE LÉGER
της 11ης Μαΐου 2000 *

1. Από το 1989, η Ingmar GB Ltd (στο εξής: Ingmar), εταιρία αγγλικού δικαίου, ήταν ο εμπορικός αντιπρόσωπος της Eaton Leonard Technologies Inc., (στο εξής: Eaton), εταιρία δικαίου της Καλιφόρνιας, στο βρετανικό και στο ιρλανδικό έδαφος.

2. Μετά τη λήξη της συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας, που επήλθε το 1996, η Ingmar άσκησε αγωγή ζητώντας την καταβολή προμήθειας, καθώς και την ανόρθωση της ζημίας που της πρόκαλεσε η παύση των σχέσεων που υφίσταντο μεταξύ των δύο αυτών εταιριών.

3. Στους ισχυρισμούς που διατύπωσε η Ingmar, βάσει της βρετανικής νομοθεσίας που μετέφερε στο εσωτερικό δίκαιο την οδηγία 86/653/ΕΟΚ [1], η Eaton αντέτεινε το γεγονός ότι το εφαρμοστέο δίκαιο δεν μπορεί να είναι αυτό που επικαλείται η ενάγουσα, διότι η σύμβαση που δεσμεύει τις δύο εταιρίες περιέχει μια ρήτρα που ορίζει ότι διέπεται από το δίκαιο της Πολιτείας της Καλιφόρνιας (Ηνωμένες Πολιτείες).

4. Επιληφθέν της διαφοράς της κύριας δίκης, το Court of Appeal (England & Wales) (Ηνωμένο Βασίλειο) θεωρεί αναγκαίο να ερωτήσει το Δικαστήριο ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας στην επίδικη σύμβαση, υπό τις εν προκειμένω περιστάσεις, όπου τα μέρη προέβησαν ρητώς στην επιλογή να υποβάλλουν τη σύμβαση στο δίκαιο τρίτου κράτους και όχι στο δίκαιο του κράτους στο οποίο έχει μεταφερθεί η σχετική κοινοτική νομοθεσία.

I — Η εφαρμοστέα ρύθμιση

Η οδηγία

5. Η οδηγία, η οποία σκοπεί στον συντονισμό των δικαίων των κρατών μελών όσον αφορά τους εμπορικούς αντιπροσώπους (ανεξάρτητους επαγγελματίες), δικαιολογείται από το γεγονός ότι «[...] οι διαφορές μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών σε θέματα εμπορικής αντιπροσώπευσης επηρεάζουν αισθητά στο εσωτερικό της Κοινότητας τις συνθήκες ανταγωνισμού και άσκησης του επαγγέλματος, επηρεάζουν την προστασία των εμπορικών αντιπροσώπων στις σχέσεις τους με τους αντιπροσωπευόμενους και είναι επιζή-

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

1 — Οδηγία του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1986, για τον συντονισμό των δικαίων των κρατών μελών όσον αφορά τους εμπορικούς αντιπροσώπους (ανεξάρτητους επαγγελματίες) (ΕΕ L 382, σ. 17, στο εξής: οδηγία).

μες για την ασφάλεια των εμπορικών πράξεων [...]» [2].

6. Κατά την ίδια αιτιολογική σκέψη, «[...] οι διαφορές αυτές είναι δυνατόν να παρεμποδίζουν αισθητά τη σύναψη και τη λειτουργία των συμβάσεων εμπορικής αντιπροσωπείας μεταξύ αντιπροσωπευομένου και εμπορικού αντιπροσώπου που είναι εγκατεστημένοι σε διαφορετικά κράτη μέλη».

7. Το άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας προβλέπει ότι «τα μέτρα εναρμόνισης που θεσπίζονται από την παρούσα οδηγία εφαρμόζονται στις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις των κρατών μελών, που διέπουν τις σχέσεις ανάμεσα στους εμπορικούς αντιπροσώπους και τους αντιπροσωπευομένους από αυτούς».

8. Κατά το άρθρο 17, παράγραφος 1, της οδηγίας, «Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίζεται στον εμπορικό αντιπρόσωπο, μετά τη λύση της σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπείας, κατ' αποκοπή αποζημίωση σύμφωνα με την παράγραφο 2 ή ανόρθωση της ζημίας σύμφωνα με την παράγραφο 3». Οι παράγραφοι 2 έως 5 διευκρινίζουν τις προϋποθέσεις στις υπόκειται η καταβολή της κατ' αποκοπή αποζημιώσεως και η ανόρθωση της ζημίας, καθώς και τον τρόπο καθορισμού.

9. Το άρθρο 18 απαριθμεί ορισμένες περιπτώσεις στις οποίες δεν οφείλεται η κατ' αποκοπή αποζημίωση ή η ανόρθωση της ζημίας: λήξη της συμβάσεως κατόπιν πρωτοβουλίας του αντιπροσωπευομένου, λόγω πταίσματος καταλογιζομένου στον εμπορικό αντιπρόσωπο, ή λήξη κατόπιν πρωτοβουλίας του εμπορικού αντιπροσώπου, πλην ειδικών λόγων, ή ακόμη, κατόπιν συμφωνίας με τον αντιπροσωπευόμενο, εκχώρηση από τον εμπορικό αντιπρόσωπο σε τρίτον των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που έχει δυνάμει της συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας.

10. Κατά το άρθρο 19 της οδηγίας, «Τα μέρη δεν μπορούν πριν από τη λήξη της σύμβασης να παρεκκλίνουν από τις διατάξεις των άρθρων 17 και 18 σε βάρος του εμπορικού αντιπροσώπου».

Το εθνικό δίκαιο

11. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, η οδηγία μεταφέρθηκε στο εσωτερικό δίκαιο με τους Commercial Agents (Council Directive) Regulations 1993 (κανονιστικές πράξεις περί μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο της οδηγίας του Συμβουλίου περί των εμπορικών αντιπροσώπων [3]), που τέθηκαν σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1994, σύμφωνα με το άρθρο 1, παράγραφος 1, των εν λόγω Regulations.

12. Το άρθρο 1, παράγραφος 2, των Regulations ορίζει ότι αυτές «[...] διέπουν τις σχέσεις μεταξύ εμπορικών αντιπροσώπων

2 — Δεύτερη αιτιολογική σκέψη.

3 — Στο εξής: Regulations.

και αντιπροσωπευομένων και, υπό την επιφύλαξη της παραγράφου 3, εφαρμόζονται στις δραστηριότητες των εμπορικών αντιπροσώπων στη Μεγάλη Βρετανία».

13. Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 3, «τα άρθρα 3 έως 22 δεν εφαρμόζονται όταν τα μέρη συμφώνησαν ότι η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας διέπεται από το δίκαιο άλλου κράτους μέλους».

II — Διαδικασία της κύριας δίκης και προδικαστικό ερώτημα

14. Επιληφθέν της διαφοράς της κύριας δίκης κατόπιν αγωγής της Ingmar, το High Court of Justice (Ηνωμένο Βασίλειο) εξέδωσε την απόφασή του στις 23 Οκτωβρίου 1997. Έκρινε ότι οι Regulations δεν είχαν εφαρμογή, δεδομένου ότι η επίδικη σύμβαση διείπετο από το δίκαιο της Πολιτείας της Καλιφόρνιας.

15. Η Ingmar άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως ενώπιον του Court of Appeal. Εκτιμώντας ότι η λύση της διαφοράς της κύριας δίκης εξαρτάται από την ερμηνεία της οδηγίας, το δικαστήριο αυτό ανέστειλε τη διαδικασία και επέβαλε στο Δικαστήριο το ακόλουθο ερώτημα:

«Βάσει του αγγλικού δικαίου, εφαρμόζεται το δίκαιο που επέλεξαν ως εφαρμοστέο δίκαιο τα συμβαλλόμενα μέρη, εκτός αν τούτο αποκλείεται από λόγους δημοσίας τάξεως, όπως είναι μια διάταξη αναγκαστικού δικαίου. Υπό τις περιστάσεις αυτές, έχουν εφαρμογή οι διατάξεις της οδηγίας 86/653/ΕΟΚ του Συμβουλίου, όπως εφαρμόζεται στα δίκαια των κρατών μελών, και ειδικότερα οι διατάξεις που αφορούν την καταβολή αποζημιώσεως στους εμπορικούς αντιπροσώπους κατά τη λήξη της συμβάσεως που είχαν συνάψει με τον αντιπροσωπευόμενο, όταν:

α) ο αντιπροσωπευόμενος ορίζει έναν αποκλειστικό αντιπρόσωπο στο Ηνωμένο Βασίλειο και στη Δημοκρατία της Ιρλανδίας για την πώληση εντός των κρατών αυτών των προϊόντων του και,

β) όσον αφορά τις πωλήσεις των προϊόντων στο Ηνωμένο Βασίλειο, ο αντιπρόσωπος ασκεί τις δραστηριότητές του στο Ηνωμένο Βασίλειο και

γ) ο αντιπροσωπευόμενος είναι εταιρία συσταθείσα σε κράτος εκτός ΕΕ και ειδικότερα στην Πολιτεία της Καλιφόρνιας των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, όπου και εδρεύει, και

δ) ως εφαρμοστέο δίκαιο στη σύμβαση μεταξύ των μερών έχει ρητώς επιλεγεί το δίκαιο της Πολιτείας της Καλιφόρνιας των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής;»

III — Επί του προδικαστικού ερωτήματος

16. Με το υποβληθέν ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν οι διατάξεις της οδηγίας που επιβάλλουν, που μετά τη λήξη συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας, την πληρωμή από τον αντιπροσωπευόμενο κατ' αποκοπή αποζημιώσεως στον αντιπρόσωπό του ή την ανόρθωση της ζημίας που του προκλήθηκε, έχουν εφαρμογή στη σύμβαση με την οποία ο αντιπροσωπευόμενος ανέθεσε σε αντιπρόσωπο εγκατεστημένο στο έδαφος κράτους μέλους της Κοινότητας να πωλεί τα προϊόντα του, αποκλειστικώς, επί του κοινοτικού εδάφους, ενώ, αφενός, ο αντιπροσωπευόμενος αποτελεί οντότητα εγκατεστημένη στο έδαφος τρίτου κράτους και, αφετέρου, οι συμβαλλόμενοι επέλεξαν ρητώς το δίκαιο του δεύτερου αυτού κράτους ως δίκαιο που διέπει τη σύμβαση.

17. Όπως προκύπτει από το περιεχόμενό του, το ερώτημα που διατύπωσε το Court of Appeal περιλαμβάνει στην πραγματικότητα δύο ζητούμενα.

18. Πρώτον, οι διάδικοι διατύπωσαν τις διαστάμενες απόψεις τους επί της ικανότητας της οδηγίας να διέπει μια σύμβαση, ένα από τα μέρη της οποίας είναι εγκατεστημένο σε τρίτο κράτος. Συναφώς, η Eaton προέβαλε μεταξύ άλλων ότι η διεθνής αβροφροσύνη δεν επιτρέπει την εξωεδαφική εφαρμογή των ουσιαστικών κανόνων που θέτει το εσωτερικό δίκαιο [4].

Το επιχείρημα αυτό δεν φαίνεται να συνδέεται με την επιλογή του δικαίου από τα μέρη της συμβάσεως. Αξίζει να του αφιερωθούν ορισμένες αναλύσεις ανεξάρτητες από αυτό το ζήτημα, προκειμένου να εκτιμηθεί η επίπτωση που μπορεί να έχει, στο εφαρμοστέο δίκαιο, η περίσταση ότι οι συμβαλλόμενοι δεν είναι και οι δύο εγκατεστημένοι στο κοινοτικό έδαφος. Επομένως, πρέπει να διευκρινιστεί το εδαφικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, διότι αυτό είναι, τελικά, το τιθέμενο εν προκειμένω πρόβλημα.

19. Δεύτερον, στην περίπτωση κατά την οποία η οδηγία θα ήταν εδαφικώς εφαρμοστέα πρέπει να εξακριβωθεί αν οι διατάξεις της που αφορούν τα ποσά που οφείλονται από τον αντιπροσωπευόμενο στον αντιπρόσωπο συνεπεία της λήξεως της συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας είναι ουσιαστικώς εφαρμοστέες, μολονότι η σύμβαση υποβάλλεται ρητώς, με τη θέληση των μερών, στο δίκαιο τρίτου κράτους.

Επί του εδαφικού πεδίου εφαρμογής της οδηγίας

20. Ως εκ προοιμίου, υπενθυμίζω ότι είναι βέβαιο ότι η διαφορά της κύριας δίκης εμπίπτει στο ουσιαστικό και διαχρονικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.

4 — Σημείο 2.3 των γραπτών παρατηρήσεων της εναγομένης της κύριας δίκης. Ως αβροφροσύνη «[...] πρέπει να νοούνται κανόνες κοσμιότητας, ευπρέπειας ή διεθνούς ευγένειας που κατευθύνουν συνηθέστατα την συμπεριφορά των κρατών. Δεν πρόκειται εδώ για υποχρεωτικούς κανόνες δικαίου», Carreau, D., *Droit international*, Pedone, Paris, 1997, 5η έκδ., παράγραφος 684.

Η διαφορά υφίσταται, όπως είναι γνωστό, μεταξύ ενός εμπορικού αντιπροσώπου και του αντιπροσωπευομένου του [5]. Η οδηγία όπως προκύπτει από το άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, σκοπεί στην εναρμόνιση του δικαίου των κρατών μελών όσον αφορά τις νομικές σχέσεις μεταξύ αυτού του είδους επιχειρηματιών [6].

Εξάλλου, από το συνδυασμό των παραγράφων 1 και 3 του άρθρου 22 της οδηγίας προκύπτει ότι, σε αντίθεση προς τα άλλα κράτη μέλη που οφείλουν να μεταφέρουν την οδηγία στο εσωτερικό τους δίκαιο πριν από την 1η Ιανουαρίου 1990, η Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο όφειλαν να λάβουν τα μέτρα μεταφοράς πριν από την 1η Ιανουαρίου 1994. Αντιστρόφως, όπως και για τα άλλα κράτη μέλη, τα μέτρα αυτά είχαν εφαρμογή, το αργότερο στις τρέχουσες κατά την τελευταία αυτή ημερομηνία συμβάσεις, πράγμα που καλύπτει την επίδικη σύμβαση, η οποία συνήφθη το 1989 και διακόπηκε το 1996.

21. Από την διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι το High Court of Justice, το δικαστήριο που αποφάνθηκε πρωτοδίκως επί της υποθέσεως της κύριας δίκης έκρινε ότι οι Regulations έχουν εφαρμογή μόνο όταν τα δύο μέρη της συμβάσεως είναι υπήκοοι κρατών μελών, πράγμα που δεν συμβαίνει εν προκειμένω. Κατ' αυτό, κανένα στοιχείο στις Regulations ή στην οδηγία δεν του επιτρέψει να συναγάγει ότι πρέπει να παράγουν εξωεδαφικό αποτέλεσμα [7].

22. Με άλλα λόγια, η εφαρμογή κανόνα κοινοτικού δικαίου σε επιχειρηματία εγκατεστημένο σε τρίτο κράτος συνιστά, ελλείψει αντίθετης νομοθετικής διατάξεως, απαράδεκτη επέκταση αυτού του δικαίου σε υποκείμενα τα οποία, καταρχήν, δεν διέπονται από αυτό λόγω της γεωγραφικής τους θέσεως.

23. Παράλληλα με την εξέταση, μεταξύ των διατάξεων της οδηγίας, αυτών που μπορούν να μας βοηθήσουν να προσδιορίσουμε το εδαφικό πεδίο εφαρμογής της, όταν υφίσταται σύμβαση δεσμεύουσα μέρη ένα από τα οποία είναι εγκατεστημένο στο έδαφος κράτους μέλους και το άλλο σε τρίτο κράτος, πρέπει να υπενθυμιστούν ορισμένα δεδομένα σχετικά με το *πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου γενικώς*.

24. Η Συνθήκη, δυνάμει του άρθρου 227 (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως άρθρου 299 ΕΚ) αυτού, ισχύει στα κράτη μέλη της Κοινότητας, πράγμα που, κατ' ουσίαν, εξαρτά το γεωγραφικό της υπόβαθρο από το έδαφος αυτών των κρατών [8]. Η διάταξη αυτή θέτει

5 — Το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας εκθέτει ότι «Κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας, εμπορικός αντιπρόσωπος είναι εκείνος στον οποίο, υπό την ιδιότητά του ως ανεξάρτητου μεσολαβητή, ανατίθεται σε μόνιμη βάση είτε να διαπραγματεύεται για λογαριασμό άλλου προσώπου, το οποίο καλείται στο εξής "αντιπροσωπευόμενος", την πώληση ή την αγορά εμπορευμάτων είτε να διαπραγματεύεται και να συνάπτει τις πράξεις αυτές επ' ονόματι και για λογαριασμό του αντιπροσωπευόμενου».

6 — Απόφαση της 30ής Απριλίου 1998, C-215/97, Bellone (Συλλογή 1998, σ. I-2191, σκέψη 10).

7 — Σελίδα 9 της ελληνικής μεταφράσεως της διατάξεως περί παραπομπής.

8 — Βλ. Σταθόπουλο Α., κατά τον οποίο «[...] το χωρικό πεδίο εφαρμογής της κοινοτικής έννομης τάξεως είναι καταρχήν αυτό του "εδάφους", κατά τη γεωγραφική και συνταγματική έννοια, των κρατών μελών με τις φυσικές του προεκτάσεις του υπεδάφους και του θαλάσσιου (χωρικής θάλασσας) και εναερίου χώρου του», «Commentaire du TCE, article 299», *Commentaire article par article des traités UE και CE*, Helbing & Lichtenhahn, Dalloz, Bruylant, 1999, σ. 1887, n° 3.

ως αρχή τη σύμπτωση μεταξύ του χωρικού πεδίου εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου και αυτού του δικαίου των κρατών μελών [9].

25. Ακριβέστερα, η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου εξαρτάται από τον *γεωγραφικό εντοπισμό* ορισμένων στοιχείων στο εσωτερικό του εδάφους των κρατών μελών [10].

26. Η σκέψη ενός εντοπισμού των επιχειρηματιών ή της συμπεριφοράς τους στο εσωτερικό του εδάφους της Κοινότητας κατέχει, σε πολλά άρθρα της Συνθήκης, μια θέση που δεν μπορεί να αγνοηθεί, όταν πρόκειται για την ερμηνεία και την εφαρμογή τους.

27. Το άρθρο 85 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρο 81 ΕΚ), παραδείγματος χάριν, αναφέρεται στις συμφωνίες που μπορούν να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και που θίγουν τη λειτουργία του ανταγωνισμού «εντός της κοινής αγοράς». Το Δικαστήριο στην απόφασή του Ahlström κ.λπ. κατά Επιτροπής, ήχθη στη διευκρίνιση του εδαφικού πεδίου εφαρμογής αυτής της διατάξεως [11].

28. Στην υπόθεση αυτή, η Επιτροπή είχε διαπιστώσει ορισμένες εναρμονισμένες πρακτικές μεταξύ των παραγωγών ξυλοπολτού επί των τιμών που ανακοινώνονταν περιοδικά στους πελάτες που ήταν εγκατεστημένοι εντός της Κοινότητας και επί των συνομολογούμενων τιμών που πράγματι εφαρμόζονταν ενάντι αυτών. Με την απόφασή της, η Επιτροπή επέβαλε πρόστιμα στις οικείες επιχειρήσεις, για το λόγο ότι οι διαπιστωθείσες συμπεριφορές συνιστούσαν παραβάσεις του άρθρου 85 της Συνθήκης.

29. Κατόπιν ασκήσεως ενώπιον του Δικαστηρίου προσφυγής ακυρώσεως της αποφάσεως που έλαβε η Επιτροπή, οι παραγωγοί ισχυρίστηκαν ότι η Κοινότητα δεν ήταν αρμόδια να εφαρμόσει τους κανόνες της ανταγωνισμού έναντι αυτών, δεδομένου ότι οι έδρες τους βρίσκονταν όλες εκτός των ορίων του εδάφους της.

Εκτός από τον λόγο που αντλήθηκε από το γεγονός ότι αγνοήθηκε το εδαφικό πεδίο εφαρμογής του άρθρου 85, οι προσφεύγουσες επικαλέστηκαν την ύπαρξη αντιφάσεως της επίδικης αποφάσεως προς το δημόσιο διεθνές δίκαιο. Προέβαλαν ότι το δίκαιο αυτό δεν επιτρέπει να ρυθμίζει η Κοινότητα περιοριστικές του ανταγωνισμού συμπεριφορές που υιοθετήθηκαν εκτός του εδάφους της, για τον λόγο και μόνο των οικονομικών επιπτώσεων που προέκυψαν στο έδαφος αυτό.

30. Το Δικαστήριο απέρριψε αυτά τα επιχειρήματα. Πράγματι, η αφορώσα τις τιμές εναρμόνιση που προσάπτετο στις προσφεύγουσες, η δραστηριότητα των οποίων

9 — Ibidem, n° 7.

10 — Βλ. Groux J., «"Territorialité" et droit communautaire», *RTDE*, n° 1 janvier-mars 1987, σ. 5.

11 — Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988 (89/85, 104/85, 114/85, 116/85, 117/85 και 125/85 έως 129/85, Συλλογή 1988, σ. 5193).

συνίστατο στην απευθείας πώληση των προϊόντων τους σε αγοραστές εγκατεστημένους εντός της Κοινότητας, περιόρισε αναντίρρητα την λειτουργία του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς [12]. Το Δικαστήριο τόνισε ότι αυτό που ήταν καθοριστικό ήταν ο τόπος στον οποίο εφαρμόστηκε η αθέμιτη συμφωνία και όχι ο τόπος καταρτίσεως της συμπράξεως [13]. Διατυπώνοντας σαφώς το νομικό θεμέλιο και, ως εκ τούτου, το κριτήριο αναφοράς στο οποίο στηρίχθηκε η απόφασή του, το Δικαστήριο πρόσθεσε ότι: «Υπό τις συνθήκες αυτές, η αρμοδιότητα της Κοινότητας να εφαρμόζει τους κοινοτικούς κανόνες ανταγωνισμού σε τέτοιες συμπεριφορές καλύπτεται από *την αρχή της εδαφικότητας*, η οποία είναι γενικά αποδεκτή στο δημόσιο και διεθνές δίκαιο» [14].

31. Αποφαινόμενο επί ενός άλλου επιχειρήματος που προβλήθηκε από τους διαδίκους, και το οποίο αντλήθηκε από τη μη τήρηση της διεθνούς αβροφροσύνης το Δικαστήριο τόνισε απλώς ότι το επιχείρημα αυτό θέτει ουσιαστικά υπό αμφισβήτηση την αρμοδιότητα της Κοινότητας να εφαρμόζει τους κοινοτικούς της κανόνες ανταγωνισμού σε συμπεριφορές όπως αυτές που διαπιστώθηκαν στην υπό κρίση περίπτωση και ότι, ως τοιούτο, το επιχείρημα αυτό έχει ήδη απορριφθεί [15].

32. Με την προπαρατεθείσα απόφαση Ahlström κ.λπ. κατά Επιτροπής, το Δικαστήριο αναγνωρίζει στην αρχή της εδαφικότητας ένα έρεισμα για ορισμένους ουσιώδεις κανόνες ανταγωνισμού που προβλέπονται από τη Συνθήκη. Το κύριο όμως ενδιαφέρον της, σε σχέση με την παρούσα υπόθεση, προέρχεται από το ότι η αρχή αυτή φαίνεται ικανή να νομιμοποιεί την αρμοδιότητα της Επιτροπής *στις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι επιχειρηματίες έχουν, με το κοινοτικό έδαφος, έναν τέτοιο σύνδεσμο ώστε η συμπεριφορά τους να μπορεί να έχει επίπτωση στα συμφέροντα της Κοινότητας*. Εν προκειμένω, το κοινοτικό έδαφος ήταν ο τόπος όπου εφαρμόστηκε η σύμπραξη και παρήγαγε αποτελέσματα.

33. Τονίζω ότι, εν προκειμένω, ένας από τους σκοπούς που επιδιώκονται με την οδηγία είναι η εξασφάλιση *της εξομοίωσης των όρων ανταγωνισμού μεταξύ επιχειρηματιών* που συνδέονται με σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας «στο εσωτερικό της Κοινότητας» [16].

Μολονότι το νομικό έρεισμα του ερμηνευτέου κανόνα δεν είναι στην παρούσα υπόθεση και στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προπαρατεθείσα απόφαση Ahlström κ.λπ. κατά Επιτροπής τυπικά πανομοιότυπο, δεδομένου ότι η οδηγία δεν στηρίζεται άμεσα στις διατάξεις της Συνθήκης που αφορούν τον ανταγωνισμό, το εν λόγω κοινοτικό συμφέρον, *που στηρίζεται στην άσκηση θεμιτού ανταγωνισμού* (άρθρο 3, στοιχείο ζ', της Συνθήκης ΕΚ, νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρο 3, στοιχείο ζ', ΕΚ) είναι πράγματι το ίδιο.

34. Εφόσον πρόκειται για την προάσπιση της αρχής αυτής στο κοινοτικό έδαφος, η παρουσία ενός επιχειρηματία ή η άσκηση της επαγγελματικής του δραστηριότητας στο έδαφος κράτους μέλους δεν μπορεί να είναι

12 — Ibidem, σκέψεις 12 και 13.

13 — Ibidem, σκέψεις 16 και 17.

14 — Ibidem, σκέψη 18, η υπογράμμιση δική μου. Βλ. επίσης τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Darmon στην προπαρατεθείσα υπόθεση Ahlström κ.λπ. κατά Επιτροπής και, ειδικότερα, το μέρος ΙΙ που αφιερώνεται στο διεθνές δίκαιο.

15 — Ibidem, σκέψη 22.

16 — Δεύτερη αιτιολογική σκέψη.

άνευ συνεπειών για τη λύση που πρέπει να δοθεί στη διαφορά.

35. Οι αρχές της ελεύθερης εγκαταστάσεως και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, που εξαγγέλλονται στο άρθρο 52 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρο 43 ΕΚ) και στα επόμενα άρθρα, καθώς και στο άρθρο 59 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως άρθρο 49 ΕΚ) και στα ακόλουθα άρθρα, περιλαμβάνονται επίσης στους κανόνες της Συνθήκης που αναφέρονται στην έννοια της εδαφικότητας.

36. Η αναφορά αυτών των διατάξεων στο έδαφος κράτους μέλους της Κοινότητας εκφράζει, και στο ένα και στο άλλο σύστημα, τη θέληση του κοινοτικού νομοθέτη να επιφυλάξει το ευεργέτημα των εν λόγω ελευθεριών μόνο στους επιχειρηματίες που είναι ήδη εγκατεστημένοι σ' αυτό το έδαφος, ευνοώντας κατ' αυτόν τον τρόπο την κινητικότητά τους, καθώς και αυτή των υπηρεσιών που παρέχουν στο σύνολο της κοινής αγοράς. Η εδαφικότητα του κοινοτικού δικαίου συνιστά, στον τομέα αυτόν, έναν αντικειμενικό τρόπο συνδέσεως των υποκειμένων δικαίου παρέχοντάς τους δικαίωμα στο ευεργέτημα ασκήσεως της οικονομικής τους δραστηριότητας ελεύθερης από κάθε αδικαιολόγητο περιορισμό.

37. Η ύπαρξη εδαφικού συνδετικού στοιχείου — είτε μέσω της πραγματικής παρουσίας ενός από τους επιχειρηματίες στο έδαφος κράτους μέλους είτε μέσω της ασκήσεως οικονομικής δραστηριότητας σ' αυτό το έδαφος — συνεπάγεται επομένως κατ' ανάγκη κοινοτική αρμοδιότητα για την επίδικη έννομη σχέση. Στην περίπτωση αυτή, πράγματι, η λογική της καταργήσεως των περιορισμών στην άσκηση των οικονομικών δραστηριοτήτων από ένα κράτος μέλος σε άλλο, που αποτελεί αίτημα του συστήματος των θεμελιωδών κοινοτικών ελευθεριών, πρέπει να μπορεί να τυγχάνει επικλήσεως από τον οικείο επιχειρηματία, όποιες κι αν είναι οι σχέσεις του εκτός της Κοινότητας.

38. Ακριβώς, στην υπόθεση της κύριας δίκης, η Ingmar όχι μόνο είναι εγκατεστημένη στο βρετανικό έδαφος, αλλά ασκεί σ' αυτό, καθώς και στο ιρλανδικό έδαφος, την δραστηριότητά της ως εμπορικός αντιπρόσωπος της Eaton, η οποία είναι εγκατεστημένη εκτός της Κοινότητας.

Η δραστηριότητα της Ingmar, αυτό είναι γνωστό, ανταποκρίνεται στον διδόμενο με την οδηγία ορισμό των εμπορικών αντιπροσώπων. Η οδηγία συντονίζει τα εθνικά δίκαια που ρυθμίζουν το επάγγελμά τους εντός της Κοινότητας. Όμως, η οδηγία εκδόθηκε βάσει του άρθρου 57, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 47, παράγραφος 2, ΕΚ), που έχει εφαρμογή, δυνάμει του άρθρου 66 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 55 ΕΚ), *τόσο στον τομέα της εγκαταστάσεως όσο και των υπηρεσιών.*

39. Επομένως, το γεωγραφικό υπόβαθρο που χαρακτηρίζει το κοινοτικό δίκαιο, σύμφωνα με το ίδιο το γράμμα της Συνθήκης, με ωθεί στη σκέψη ότι η ύπαρξη ενός συνδετικού στοιχείου με το κοινοτικό έδαφος σε μια έννομη σχέση, έστω και συμβατική, μπορεί να δικαιολογήσει την εφαρμογή του σχετικού κανόνα του κοινοτικού δικαίου.

40. Η ανάλυση αυτή ουδόλως ισοδυναμεί με αναγνώριση εξωεδαφικού αποτελέσματος στις διατάξεις της οδηγίας, σε αντίθεση προς αυτό που υποστηρίζει η Eaton.

41. Κατ' εμέ, ένας νομικός κανόνας θα παρήγαγε ένα τέτοιο αποτέλεσμα αν τροποποιούσε τη νομική κατάσταση ενός επιχειρηματία αναφορικά με γεγονότα χωρίς άμεσο σύνδεσμο με το έδαφος των αρχών που τον έχουν θέσει.

42. Όμως, είδαμε ότι ο επηρεασμός του ανταγωνισμού στο έδαφος της Κοινότητας από επιχειρήσεις που δεν έχουν έδρα σ' αυτό καθιστά θεμιτή την εφαρμογή κυρώσεων έναντί τους, λόγω ακριβώς του εδαφικού εντοπισμού της παράνομης συμπεριφοράς. Επομένως, τίποτα δεν εμποδίζει η πραγματική άσκηση μιας οικονομικής δραστηριότητας, εφόσον εκτυλίσσεται σ' αυτό το έδαφος, να διέπεται από το ουσιαστικώς εφαρμοστέο κοινοτικό δίκαιο.

43. Η Eaton τόνισε επίσης ότι η, στην δεύτερη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας, ρητή αναφορά στην εγκατάσταση του αντιπροσωπευομένου και του εμπορικού αντιπρόσωπου «σε διαφορετικά κράτη μέλη» αποτελεί ένδειξη κατά μιας επιτακτικής εφαρμογής της οδηγίας στις έννομες σχέσεις που συνάπτονται με επιχειρηματία εγκατεστημένο εκτός της Κοινότητας.

44. Η εναγομένη της κύριας δίκης υποστηρίζει, κατ' ουσίαν, ότι ο επιδιωκόμενος με την οδηγία συντονισμός των εθνικών νομοθεσιών έχει ως προορισμό να ευνοήσει την ελεύθερη εγκατάσταση και την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών μεταξύ κρατών μελών της Κοινότητας. Όταν είναι εγκατεστημένα σε διαφορετικά κράτη μέλη, τα δύο μέρη που ενδιαφέρονται για τη σύναψη συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπείας θα μπορούσαν να αποθαρρυνθούν από το να προβούν στη σύναψη αυτή λόγω των διαφορών που υφίστανται μεταξύ των εφαρμοστέων ρυθμίσεων. Στο μέτρο, εντούτοις, που ο αντιπροσωπευόμενος δεν βρίσκεται στο έδαφος της Κοινότητας, οι σχέσεις του με τον εμπορικό του αντιπρόσωπο δεν μπορούν να αντιμετωπίζονται υπό το πρίσμα των αρχών της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και των υπηρεσιών.

45. Στην πραγματικότητα, η σκέψη που εκφράζεται με τη δεύτερη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας συνεπάγεται ότι, χάρη σε μια προσέγγιση των εφαρμοστέων νομοθεσιών εντός των διαφόρων κρατών μελών, οι αντιπροσωπευόμενοι και οι εμπορικοί αντιπρόσωποι που είναι εγκατεστημένοι σε διαφορετικά κράτη μέλη θα μπορούν να συμβάλλονται ευκολότερα.

46. Πάντως, από αυτό δεν προκύπτει κατ' ανάγκη ότι το εδαφικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας δεν καλύπτει μια σύμβαση, ένα από τα μέρη της οποίας δεν είναι εγκατεστημένο στο κοινοτικό έδαφος.

47. Το έργο εναρμονίσεως που επιχειρείται έχει ως προορισμό να ευνοήσει την ελεύθερη εγκατάσταση, εντός άλλων κρατών μελών της Κοινότητας, εμπορικών αντιπροσώπων

που είναι εγκατεστημένοι στο κοινοτικό έδαφος, έστω και αν αυτοί συνδέονται ήδη με αντιπροσωπευομένους που είναι εγκατεστημένοι σε τρίτο κράτος, ή την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών από αυτούς έναντι άλλων αντιπροσωπευομένων στην Κοινότητα.

48. Επομένως, έφοσον ένα από τα μέρη της συμβάσεως είναι εγκατεστημένο στο έδαφος της Κοινότητας, απολαύει εν δυνάμει των αποτελεσμάτων εναρμονίσεως της οδηγίας στην περίπτωση κατά την οποία θα είχε την πρόθεση να επικαλεστεί τις διατάξεις της για να αναπτύξει τη δραστηριότητά του σ' αυτό το έδαφος. Δεν είναι αναγκαίο να εξαρτάται η εδαφική εφαρμογή της οδηγίας από την παρουσία όλων των μερών της συμβάσεως στην Κοινότητα. Η μνεία, στη δεύτερη αιτιολογική σκέψη, του εντοπισμού του αντιπροσωπευομένου στο έδαφος κράτους μέλους δεν μπορεί, υπό τις συνθήκες αυτές, να θεωρηθεί ως καθορισμός μιας γενικής προϋποθέσεως μιας τέτοιας εφαρμογής.

49. Υπενθύμιζω επίσης ότι η αύξηση των επιχειρηματικών σχέσεων μεταξύ αντιπροσωπευομένων και εμπορικών αντιπροσώπων που είναι εγκατεστημένοι σε διαφορετικά κράτη μέλη συνιστά απλώς έναν από τους σκοπούς που επιδιώκονται με την οδηγία.

50. Η εναρμόνιση αφορά επίσης τη μείωση των διαφορών που επηρεάζουν, όπως είναι γνωστό, τους όρους ανταγωνισμού και την εξασφάλιση ενός ελαχίστου επιπέδου κοινωνικής προστασίας των εμπορικών αντιπροσώπων [17].

51. Ασφαλώς, στους τομείς αυτούς επίσης, ο συντονισμός των εθνικών δικαίων μπορεί να ευνοήσει την κινητικότητα αυτών των επιχειρηματιών ή των υπηρεσιών που παρέχουν. Η προσέγγιση των εθνικών νομοθεσιών έχει ως σκοπό την κατάργηση των εμποδίων που μπορούν να τους αποθαρρύνουν από την άσκηση της δραστηριότητάς τους εντός άλλων κρατών μελών ή για αντιπροσωπευομένους που είναι εγκατεστημένοι σ' αυτά τα κράτη, για τον λόγο ότι τα κοινωνικά πλεονεκτήματα δεν θα εξασφάλιζαν επαρκές επίπεδο προστασίας ή οι αδικαιολόγητες αυτές δεσμευτικές προϋποθέσεις ασκήσεως της δραστηριότητάς τους θα τους έθεταν σε δυσμενή μοίρα σε σχέση με τους ανταγωνιστές τους.

52. Η άσκηση όμως θεμιτού ανταγωνισμού και η ανάγκη ελάχιστης κοινωνικής προστασίας δεν συνιστούν απλώς μέσα στην υπηρεσία των κοινοτικών ελευθεριών. Συνιστούν εξ ολοκλήρου σκοπούς που δικαιολογούν την εφαρμογή της οδηγίας σε καταστάσεις στις οποίες δεν πρόκειται ευθέως και άμεσα για την κυκλοφορία των επιχειρηματιών στο εσωτερικό της Κοινότητας.

53. Είδαμε ότι η τήρηση ενός ανταγωνισμού με ίσους όρους, αρχή στην οποία η οδηγία αναφέρεται ρητώς, δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο στις σχέσεις μεταξύ επιχειρηματιών

17 — Δεύτερη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας. Στην προπαρατεθείσα απόφαση Bellone, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι «[...] σκοπός της οδηγίας είναι η προστασία των προσώπων που, κατά τις διατάξεις της, διαθέτουν την ιδιότητα του εμπορικού αντιπροσώπου» (σκέψη 13).

εγκατεστημένων στο κοινοτικό έδαφος [18]. Αυτό επίσης προκύπτει, όσον αφορά την προστασία των εμπορικών αντιπροσώπων, από την πέμπτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας, κατά την οποία «[...] *η προοδευτική εναρμόνιση* της νομοθεσίας των κρατών μελών για τους εμπορικούς αντιπροσώπους κρίνεται σκόπιμο να εμπνέεται από τις αρχές του άρθρου 117 της Συνθήκης» [19].

54. Η δεύτερη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας επιβεβαιώνει αυτή την αντίληψη. Η αιτιολογική αυτή σκέψη κάνει διάκριση μεταξύ δύο κατηγοριών συμφερόντων για τα οποία πρόκειται. Το δεύτερο μέρος της αιτιολογικής σκέψεως, με τη ρητή αναφορά που κάνει στον τόπο εγκαταστάσεως των συμβαλλομένων και στην ενόχληση που προκαλείται συναφώς για την άσκηση της δραστηριότητας του εμπορικού αντιπροσώπου, ανάγεται σαφώς στη λογική της ελεύθερης κυκλοφορίας η οποία εμπνέει την οδηγία. Αντιθέτως, το πρώτο μέρος, που αφορά τις διαφορές μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών αναφέρεται στις συνθήκες ανταγωνισμού και στο επίπεδο προστασίας των εμπορικών αντιπροσώπων. Ουδόλως αναφέρεται στον γεωγραφικό εντοπισμό των συμβαλλομένων, πράγμα που επιβεβαιώνει το βάσιμο της σκέψεως ότι πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα ζητήματα αυτά, χωρίς αυτό να εξαρτάται αυστηρά από τις αρχές της ελεύθερης εγκαταστάσεως και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Το δεύτερο μέρος, εξάλλου, διακρίνεται από το πρώτο όχι μόνο με το περιεχόμενό του, αλλά και με τη διατύπωσή του, όπως προκύπτει από τη χρησιμοποίηση των λέξεων «εξάλλου».

55. Κατά συνέπεια των ανωτέρω, συμπεραίνω ότι η οδηγία έχει την έννοια ότι, καταρχήν, έχει εδαφικό πεδίο εφαρμογής σε σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας, όταν, όπως στην περίπτωση της κύριας δίκης, ο εμπορικός αντιπρόσωπος είναι εγκατεστημένος στο έδαφος κράτους μέλους και ασκεί την δραστηριότητά του στο έδαφος ενός ή περισσοτέρων κρατών μελών.

56. Εντούτοις, δεν προτίθεμαι να προσδώσω απόλυτο χαρακτήρα στην αρχή της εδαφικότητας της οδηγίας. Πρέπει να προσδιορίσω ποια συνέπεια μπορεί να συναχθεί από μια συμβατική ρήτρα με την οποία οι συμβαλλόμενοι εξεδήλωσαν, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, την κοινή τους πρόθεση να διαφύγουν της εθνικής νομοθεσίας που θεσπίστηκε κατ' εφαρμογή της οδηγίας.

18 — Σημείο 33 αυτών των προτάσεων.

19 — Η υπογράμμιση δική μου. Τα άρθρα 117 έως 120 της Συνθήκης ΕΚ αντικαταστάθηκαν με τα άρθρα 136 ΕΚ έως 143 ΕΚ. Ο σκοπός που επιδιώκεται με το άρθρο 117, πρώτο εδάφιο, είναι σαφής: «τα κράτη μέλη συμφωνούν περί της ανάγκης να προαγάγουν τη βελτίωση των όρων διαβιώσεως και εργασίας του εργατικού δυναμικού κατά τρόπο που να επιτρέπει την εναρμόνισή τους με στόχο την πρόοδο». Μολονότι οι κοινωνικοί σκοποί που διατυπώνονται έχουν «ουσιαστικά προγραμματικό χαρακτήρα», το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι δεν στερούνται παντελώς εννόμων αποτελεσμάτων και αποτελούν ουσιώδη στοιχεία, ιδίως για την ερμηνεία άλλων διατάξεων της Συνθήκης και του παραγώγου κοινοτικού δικαίου στον κοινωνικό τομέα (απόφαση της 17ης Μαρτίου 1993, C-72/91 και C-73/91, Sloman Neptun, Συλλογή 1993, σ. I-887, σκέψη 26). Εν προκειμένω, η οδηγία επιδιώκει έναν τέτοιο σκοπό επ' ευκαιρία μιας δράσεως εναρμονίσεως δυνάμει του άρθρου 100 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 94 ΕΚ). Το άρθρο 117, δεύτερο εδάφιο, αναφέρεται εξάλλου ρητώς σ' αυτό το είδος δράσεως. Προβλέπει πράγματι ότι η βελτίωση των όρων διαβιώσεως και εργασίας του εργατικού δυναμικού θα προκύψει τόσο από τη λειτουργία της κοινής αγοράς όσο και από τις διαδικασίες που προβλέπονται από τη Συνθήκη *και από την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών*. Με άλλα λόγια, η εναρμόνιση των εθνικών ρυθμίσεων, ακόμη και όταν στηρίζονται σε ιδιαίτερες εκτιμήσεις που συνδέονται με την επίτευξη επακριβών κοινοτικών σκοπών, μπορεί να αποτελέσει την αφορμή για τον κοινοτικό νομοθέτη να βελτιώσει το επίπεδο προστασίας των όρων εργασίας των επιχειρηματιών. Το γεγονός ότι δεν υφίστανται άλλοι περιοριστικοί όροι εκτός των καθαρά διαδικασιακής φύσεως που μνημονεύονται σ' αυτό το άρθρο και *η ρητή έκφραση του νομοθέτη για την πρόθεσή του βελτιώσεως του γενικού επιπέδου κοινωνικής προστασίας που εξασφαλίζεται από τα κράτη μέλη στον οικείο τομέα* με ωθούν επίσης στη σκέψη ότι μέτρα κοινωνικού χαρακτήρα όπως τα περιλαμβανόμενα στην οδηγία πρέπει να ερμηνεύονται αυτοτελώς, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι αποτελούν μέρος μιας κοινοτικής ρυθμίσεως που σκοπεί επίσης στην επίτευξη του σκοπού της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και των υπηρεσιών [ως παράδειγμα οδηγίας που στηρίζεται αποκλειστικά στο άρθρο 100 της Συνθήκης και αναφέρεται στο άρθρο 117, βλ., παραδείγματος χάριν, την οδηγία 98/59/ΕΚ του Συμβουλίου, της 20ής Ιουλίου 1998, για προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών που αφορούν τις ομαδικές απολύσεις (ΕΕ L 225, σ. 16)].

Επί της επιπτώσεως του καθορισμού του δικαίου τρίτου κράτους επί του εφαρμοστέου νομικού καθεστώτος στην περίπτωση λήξεως της συμβάσεως

57. Όπως όλοι οι παρεμβαίνοντες, θεωρώ ότι πρέπει να ληφθεί υπόψη η αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων και η ευχέρεια που απορρέει από αυτή για τα μέρη να μην υποβληθούν στο εφαρμοστέο νομικό καθεστώς.

58. Περιλαμβάνοντας στη σύμβαση μια ρήτρα που ορίζει ότι η σύμβαση υπόκειται στο δίκαιο της Πολιτείας της Καλιφόρνιας, τα μέρη εξεδήλωσαν σαφώς τη βούλησή τους να μην υπαγάγουν τις συμβατικές τους σχέσεις στο σύστημα της οδηγίας.

59. Με το υποβληθέν από το Court of Appeal ερώτημα ζητείται να διευκρινιστεί το ακριβές περιεχόμενο αυτής της δεσμεύσεως έναντι των απαιτήσεων της σχετικής κοινοτικής νομοθεσίας.

60. Στο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο αναφέρεται στους κανόνες του αγγλικού δικαίου κατά τις οποίους πρέπει να εφαρμοσθεί το δίκαιο που επέλεξαν τα μέρη ως εφαρμοστέο δίκαιο, εκτός αν αυτό δεν επιτρέπεται για λόγους δημοσίας τάξεως.

61. Θα ακολουθήσω, για την ερμηνεία της οδηγίας μια συγκριτική μέθοδο. Η προσέγγιση αυτή προϋποθέτει τον προσδιορισμό της επιβαλλόμενης από την οδηγία δεσμευτικότητας των εθνικών διατάξεων περί μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο έναντι των συμβαλλομένων. Επομένως, πρέπει να διακριθούν, μεταξύ των διατάξεων της οδηγίας, αυτές που, ενδεχομένως, δεν επιδέχονται παρεκκλίσεις.

62. Πριν προβώ στην ερμηνεία της σύμφωνα με τα παραδοσιακά κριτήρια [20], πρέπει να διευκρινιστούν οι λόγοι για τους οποίους δεν νομίζω ότι ένα κείμενο όπως η Σύμβαση της Ρώμης της 19ης Ιουνίου 1980, σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές [21], την οποία επικαλέστηκαν ποικιλοτρόπως οι παρεμβαίνοντες, μπορεί να θεωρηθεί καθοριστικό.

63. Η σύμβαση της Ρώμης έχει εφαρμογή, σε περιπτώσεις που συνεπάγονται σύγκρουση νόμων, στις συμβατικές ενοχές [22]. Τέθηκε σε ισχύ, επίσης ως προς το Ηνωμένο Βασίλειο, την 1η Απριλίου 1991. Εντούτοις, κατά το γράμμα του άρθρου 17 αυτής, η Σύμβαση της Ρώμης εφαρμόζεται στις συμβάσεις που συνάπτονται μετά τη θέση της σε ισχύ, οπότε η σύμβαση που συνήφθη το 1989 μεταξύ της Ingmar και της Eaton δεν υπόκειται στο σύστημα που θεσπίζει.

64. Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι μπορεί να χρησιμεύσει η Σύμ-

20 — Βλ., παραδείγματος χάριν, όσον αφορά την ερμηνεία βάσει του κειμένου, του πλαισίου, και του σκοπού της οδηγίας, την απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 1996, C-104/95, Κοντογεώργας (Συλλογή 1996, σ. I-6643, σκέψεις 16 και 25).

21 — ΕΕ 1998, C 27, σ. 34.

22 — Άρθρο 1, παράγραφος 1.

βαση αυτή ως πηγή θετικού δικαίου. Εντούτοις, θα αναφερθώ σ αυτήν, τελείως ενδεικτικά, στο μέτρο που θα συμπληρώνει επωφελώς την ερμηνεία της οδηγίας που θα μπορούσε να συναχθεί από το δικό της και μόνο περιεχόμενο.

65. Επανέρχομαι στους *στόχους που επιδιώκει ο νομοθέτης μέσω της οδηγίας*. Ο νομοθέτης σκόπευε, εναρμονίζοντας τις εθνικές ρυθμίσεις που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ των εμπορικών αντιπροσώπων και των αντιπροσωπευομένων τους, να δημιουργήσει όρους ασκήσεως του επαγγέλματος του ανεξάρτητου εμπορικού αντιπροσώπου ισότιμους για όλους αυτούς που το ασκούν στο έδαφος της Κοινότητας. Κατά τον ίδιο τρόπο, η προσέγγιση των διαφόρων εθνικών νομικών πλαισίων σκοπεί στην εξασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου προστασίας των εμπορικών αντιπροσώπων, πράγμα που, όπως είπα, ισοδυναμεί επίσης με την ενθάρρυνση της ασκήσεως του ανταγωνισμού και της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και των υπηρεσιών, δεδομένου ότι οι επιχειρηματίες υπόκεινται έτσι στις ίδιες κοινωνικές δεσμεύσεις [23].

66. Οι σκοποί αυτοί των οποίων η επίτευξη αναμένεται με την οδηγία υλοποιούνται μέσω προσεγγίσεως των εθνικών νομοθεσιών ως προς τους όρους ασκήσεως της δραστηριότητας των εμπορικών αντιπροσώπων. Ειδικότερα, τα κράτη μέλη, σύμφωνα με το άρθρο 17 της οδηγίας, οφείλουν να δημιουργήσουν ένα μηχανισμό κατ' αποκοπή αποζημιώσεως του εμπορικού αντιπροσώπου, στην περίπτωση κατά την οποία θα έληγε η σύμβαση. Η διάταξη αυτή συνιστά συγχρόνως μια εγγύηση για τον αντιπρόσωπο και ένα βάρος για τον αντιπροσωπευόμενό του.

67. Είναι σαφές ότι μια συμβατική ρήτρα με την οποία τα μέρη προτίθενται να εξαιρέσουν τις σχέσεις τους από το πεδίο μιας ρυθμίσεως που σκοπεί στη δημιουργία ενός ενιαίου νομικού πλαισίου για τον ίδιο τύπο συμφωνίας όπως αυτής που τους ενώνει διασπά την επιδιωκόμενη εναρμόνιση. Καταρχήν, η σκέψη μιας γενικής δυνατότητας επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου προσκρούει κατά μέτωπο σε κάθε διαδικασία κανονιστικού συντονισμού.

68. Η επιλογή, από τα μέρη, ενός δικαίου που θα παρέλειπε την υποχρέωση κατ' αποκοπή αποζημιώσεως ή που θα την αμελούσε θεσπίζοντας ένα λιγότερο ευνοϊκό σύστημα θα μείωνε την προστασία του αντιπροσώπου. Κατ' αυτό τον τρόπο, θα τον έθετε σε δυσμενή μοίρα έναντι των ανταγωνιστών του ευνοώντας συγχρόνως τον αντιπροσωπευόμενό του σε σχέση με τους άλλους αντιπροσωπευόμενους. Η διάσπαση των προϋποθέσεων εναρμονίσεως της εφαρμοστέας ρυθμίσεως θα προκαλούσε αφεαυτής ανατροπή της ισορροπίας ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρηματιών που ασκούν τη δραστηριότητά τους στο έδαφος της Κοινότητας, πράγμα που θα αντιστρατευόταν τους σκοπούς της οδηγίας.

69. Αποφαινόμενο επί του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 85 της Συνθήκης, με την προπαρατεθείσα απόφαση Ahlström κ.λπ. κατά Επιτροπής, το Δικαστήριο διατύπωσε τον ακόλουθο συλλογισμό: «η εξάρτηση της δυνατότητας εφαρμογής των απαγορεύσεων που θεσπίζει το δίκαιο του ανταγωνισμού από τον τόπο της καταρτίσεως της συμφωνίας θα είχε ως αποτέλεσμα να παρέχεται στις επιχειρήσεις ένα εύκολο μέσο παρακάμψεως των εν λόγω απαγορεύσεων» [24]. Ο συλλογισμός που ακολούθησε το Δικαστήριο εφαρμόζεται, mutatis mutandis, στην παρούσα υπόθεση.

23 — Βλ. απόφαση της 13ης Μαΐου 1997, C-233/94, Γερμανία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (Συλλογή 1997, σ. I-2405, σκέψεις 17 έως 19).

24 — Σκέψη 16.

Δεν πρόκειται, στην παρούσα περίπτωση, για ένα σύστημα απαγορεύσεως, αλλά για ένα σύστημα κατ' αποκοπή αποζημιώσεως εκ συμβάσεως. Εντούτοις, και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για τον προσδιορισμό του σχετικού νομικού συστήματος, ενώ λαμβάνεται πρόνοια να μη θιγεί ο σκοπός του εδαφικώς εφαρμοστέου νομικού συστήματος. Όμως, η ευχέρεια που παρέχεται στους συμβαλλομένους να επιλέξουν ένα δίκαιο λιγότερο προστατευτικό των συμφερόντων του εμπορικού αντιπροσώπου θα σήμαινε ότι παραβλέπονται οι λόγοι στους οποίους οφείλεται η κοινοτική νομοθεσία.

70. Το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που απορρέει από την επιλογή μιας διαφορετικής νομοθεσίας θα ενθάρρυνε πράγματι κάθε αντιπροσωπευόμενο, ο οποίος βρίσκεται έστω και κατ' ελάχιστον σε θέση οικονομικής υπεροχής έναντι του μελλοντικού αντισυμβαλλομένου, να περιλάβει στη σύμβαση μια ρήτρα καθορισμού του δικαίου ενός τρίτου κράτους προκειμένου να διατηρήσει το πλεονέκτημα αυτό.

71. Η αναγκαιότητα μη παρακωλύσεως του έργου εναρμονίσεως του κοινοτικού δικαίου *δεν πρέπει πάντως να έχει ως συνέπεια την εκ των προτέρων καταδίκη* κάθε προθέσεως παρεκκλίσεως από το νομικό καθεστώς του κοινού δικαίου που εφαρμόζεται στο έδαφος της Κοινότητας.

72. Η αρχή της αυτοτέλειας, η οποία, κατά την προπαρατεθείσα Σύμβαση της Ρώμης[25], υπερισχύει στον συμβατικό τομέα, θα θιγόταν αν η διαδικασία κοινοτικής εναρμονίσεως έπρεπε συστηματικά να υπερισχύει, στον τομέα αυτόν, της ελευθερίας που αναγνωρίζεται στους επιχειρηματίες να αποφασίζουν για το εφαρμοστέο στις έννομες σχέσεις τους δίκαιο.

73. Το κύρος μιας παρεκκλίνουσας συμβατικής ρήτρας εξαρτάται κατ' αρχάς από τη δεσμευτική ισχύ του κανόνα που σκοπεί να αντικαταστήσει. Ο βαθμός του επιτακτικού χαρακτήρα αυτού του κανόνα πρέπει να διαπιστώνεται σε συνάρτηση με *το κείμενο και τη γενική οικονομία της οδηγίας*.

74. Το άρθρο 19 της οδηγίας προβλέπει ότι τα μέρη δεν μπορούν πριν από τη λήξη της συμβάσεως να παρεκκλίνουν από τις διατάξεις των άρθρων 17 και 18 σε βάρος του εμπορικού αντιπροσώπου.

75. Επομένως, η διάταξη αυτή πρέπει να θεωρηθεί ότι έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει στους συμβαλλομένους, έστω και με κοινή συμφωνία, να αποκλείσουν την εφαρμογή των διατάξεων της οδηγίας που αφορούν την κατ' αποκοπή αποζημίωση κατά τη λήξη της συμβάσεως ή την ανόρθωση της ζημίας, κατά τέτοιο τρόπο ώστε να θίγεται η περιουσιακή κατάσταση του εμπορικού αντιπροσώπου.

Κατά συνέπεια, τα άρθρα 17 και 18 δεν μπορούν να αποκλεισθούν υπέρ λιγότερο ευνοϊκών για τον εμπορικό αντιπρόσωπο κανόνων. Αντιθέτως, οποιαδήποτε άλλη ξένη προς την οδηγία διάταξη θα μπορούσε να υπερισχύσει αυτής αν αποδεικνυόταν ότι

25 — Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, πρώτη φράση, «η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο που επέλεξαν τα συμβαλλόμενα μέρη.»

είναι επωφελής για τον εμπορικό αντιπρόσωπο [26].

76. Εντούτοις, εξακολουθεί να υφίσταται μια ερμηνευτική δυσχέρεια που αξίζει να αντιμετωπισθεί αν επιθυμούμε να προσδοθεί ακριβής έννοια στο άρθρο 19.

77. Η αδυναμία των μερών να παρεκκλίνουν από τα άρθρα 17 και 18 «πριν από τη λήξη της σύμβασης», με κάνει να διερωτηθώ ως προς την λυσιτέλεια μιας εξ αντιδιαστολής ερμηνείας αυτής της διατάξεως. Από την υπ' αυτή την έννοια αντίληψη του άρθρου 19 προκύπτει ότι οι κανόνες που εξαγγέλλονται με τα άρθρα αυτά θα μπορούσαν να αγνοηθούν άπαξ η σύμβαση έχει λήξει.

Νοούμενο κατ' αυτό τον τρόπο το άρθρο 19 θα απαγόρευε οποιαδήποτε παρέκκλιση από τις περί κατ' αποκοπή αποζημιώσεως διατάξεις της οδηγίας που θα γινόταν κατά τη διάρκεια της συμβάσεως αντιπροσωπείας. Αντιστρόφως, από τη λήξη της συμβάσεως, τα μέρη δικαιούνται να συμφωνήσουν για ένα λιγότερο ευνοϊκό για τον εμπορικό αντιπρόσωπο σύστημα, μάλιστα δε να απαλλάξουν τον αντιπροσωπευόμενο από οποιαδήποτε κατ' αποκοπή αποζημίωση.

Μια τέτοια ερμηνεία δεν μου φαίνεται αληθοφανής. Πράγματι, δύσκολα γίνεται αντιληπτό αυτό που θα μπορούσε να ωθήσει έναν εμπορικό αντιπρόσωπο να παραιτηθεί από το δικαίωμά του κατ' αποκοπή αποζημιώσεως σε μια κατάσταση όπου, υποθετικά, είναι αποδεσμευμένος από οποιαδήποτε υποχρέωση έναντι του αντιπροσωπευομένου του, εφόσον η σύμβαση έχει λήξει. Αντιστρόφως, στην περίπτωση κατά την οποία, κατά τη λήξη της συμβάσεως, διεξάγεται διαπραγμάτευση προς το σκοπό παρατάσεώς της, η αναγνώριση ενός τέτοιου δικαιώματος παρεκκλίσεως από το σύστημα της κατ' αποκοπή αποζημιώσεως της οδηγίας θα ισοδυναμούσε με το να καταστεί το άρθρο 19 άνευ ετέρου κενό περιεχομένου [27].

78. Κατά συνέπεια, το άρθρο 19 πρέπει να θεωρηθεί ότι έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει τα συμβαλλόμενα μέρη να υποκαθιστούν στο σύστημα αποζημιώσεως που ορίζεται με τα άρθρα 17 και 18 της οδηγίας τρόπους απο-

26 — Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Eaton ανέπτυξε την άποψη ότι το έργο του δικαστή, όταν καλείται να εκτιμήσει τα συγκριτικά πλεονεκτήματα ενός δικαίου σε σχέση με ένα άλλο, προκειμένου να προσδιορίσει αυτό που παρέχει τα περισσότερα πλεονεκτήματα για τον εμπορικό αντιπρόσωπο, προσκρούει σε σημαντικές πρακτικές δυσκολίες. Η υποχρέωση πραγματοποιήσεως μιας πολύπλοκης οικονομικής αναλύσεως της όλης σχέσεως μεταξύ των συμβαλλομένων θα κατέληγε σε απρόβλεπτα αποτελέσματα, που θα δημιουργούσαν μια πραγματική αβεβαιότητα δικαίου. Όντως, η αξιολόγηση των αντιστοίχων πλεονεκτημάτων μιας νομοθεσίας σε σχέση με μια άλλη αποτελεί αναμφιβόλως μια περίπλοκη καταπονητική εργασία. Αυτή η απαίτηση προκύπτει εντούτοις από το ίδιο το γράμμα του άρθρου 19, όπως, εξάλλου, και άλλων διατάξεων της οδηγίας (άρθρα 10, παράγραφος 4, 11, παράγραφος 3, 12, παράγραφος 3). Δεν μπορεί επομένως να αγνοηθεί. Η σαφώς εκδηλωθείσα πρόθεση του κοινοτικού νομοθέτη πολλώ μάλλον δεν μπορεί να μη ληφθεί υπόψη καθόσον εκφράζει τη γενική φιλοσοφία της οδηγίας που σκοπεί στη διατήρηση της ισορροπίας των συμφερόντων του εμπορικού αντιπροσώπου σε σχέση με αυτά του αντιπροσωπευομένου του. Επιπλέον, η δυσχέρεια της καταπονητικής εργασίας της συγκρίσεως, στην οποία πρέπει να υποβληθεί ο δικαστής, δεν φαίνεται να είναι τέτοια που να μην μπορεί να αντιμετωπισθεί, ενδεχομένως, μέσω πραγματογνωμοσύνης.

27 — Μια εξήγηση γι' αυτή την αβέβαιη διατύπωση μπορεί να ανευρεθεί στις αρχικές προτάσεις οδηγιών που υπέβαλε η Επιτροπή (JO 1977, C 13, σ. 2, και JO 1979, C 56, σ. 5). Το άρθρο 30, παράγραφος 5, αυτών των προτάσεων προέβλεπε πράγματι ότι «το δικαίωμα κατ' αποκοπή αποζημιώσεως πελατών *δεν μπορεί να αποκλείεται ή να περιορίζεται εκ των προτέρων*. Μπορεί να ασκείται μόνο εντός των τριών μηνών μετά τη λήξη της συμβάσεως». Οι παράγραφοι που προηγούνται αυτού του άρθρου όριζαν τους τρόπους υπολογισμού της κατ' αποκοπή αποζημιώσεως των πελατών. Μια διάκριση είχε γίνει στην παράγραφο 4, μεταξύ της κατ' αποκοπή αποζημιώσεως που οφείλεται στην περίπτωση συνήθους καταγγελίας, κατόπιν προειδοποιήσεως, και της καταγγελίας για εξαιρετικούς λόγους (συμπεριφορά του αντιπροσωπευομένου ή δικαιολογημένη αιτία αναγόμενη στον αντιπρόσωπο) που συνεπάγονται κατ' αποκοπή αποζημιώσεις διαφορετικού ύψους, όπου το μέγιστο όριο της πρώτης ήταν μειωμένο σε σχέση προς αυτό της δεύτερης. Η διαφορά αυτή στον τρόπο καθορισμού της κατ' αποκοπή αποζημιώσεως δικαιολογεί την περιεχόμενη σ' αυτό το άρθρο αναφορά σε περιορισμό του δικαιώματος κατ' αποκοπή αποζημιώσεως. Μπορεί να εξηγήσει το ότι, στην αρχική μορφή όπως και στην τελική μορφή της οδηγίας, ο νομοθέτης μετέθεσε στην λήξη της συμβάσεως την άσκηση της ευχέρειας περιορισμού της κατ' αποκοπή αποζημιώσεως, με την επιφύλαξη πάντως ότι, στην τελική μορφή της οδηγίας, δεν εμφανιζόταν πλέον η περίπτωση του περιορισμού της κατ' αποκοπή αποζημιώσεως ή της ανορθώσεως της ζημίας.

ζημιώσεως λιγότερο ευνοϊκούς από αυτούς που θέτει η οδηγία. Το ίδιο ισχύει όποια κι αν είναι η προέλευση των επιλεγομένων από τους συμβαλλομένους κανόνων, δεδομένου ότι το άρθρο 19 δεν κάνει, συναφώς, διάκριση μεταξύ των νομικών κανόνων που προέρχονται από τρίτο κράτος ή έχουν απλώς καταρτιστεί, εξαρχής, από τα ίδια τα μέρη.

79. Η γενική οικονομία της οδηγίας επιβεβαιώνει τον επιτακτικό χαρακτήρα αυτής της διατάξεως.

80. Υπενθυμίζω ότι, μολονότι αφήνουν στις εθνικές αρχές την αρμοδιότητα όσον αφορά τον τύπο και τα μέσα, οι οδηγίες δεσμεύουν κάθε κράτος μέλος στο οποίο απευθύνονται, όσον αφορά το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα [άρθρο 189, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρο 249, τρίτο εδάφιο, ΕΚ)]. Η δεσμευτική ισχύς του περιεχομένου τους μπορεί πάντως να εμπεριέχει διαβαθμίσεις.

81. Η ανάγνωση της οδηγίας μας διδάσκει ότι μπορεί συναφώς να γίνει διάκριση μεταξύ δύο ειδών διατάξεων.

82. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει κανόνες για τους οποίους προβλέπεται *ευχέρεια παρεκκλίσεως*. Μπορούν να διατυπώνονται ελλείψει συμφωνίας μεταξύ των μερών και με την επιφύλαξη των υποχρεωτικών κανόνων που προβλέπονται από τα εθνικά δίκαια.

Αυτό συμβαίνει, παραδείγματος χάριν, με τις διατάξεις του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας, που καθορίζουν τα κριτήρια αποτιμήσεως των αμοιβών του εμπορικού αντιπροσώπου με αναφορά στις «[...] συνήθειες που εφαρμόζονται στον τόπο όπου ασκεί τη δραστηριότητά του και για την αντιπροσώπευση των εμπορευμάτων τα οποία αφορά η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας». Το ίδιο συμβαίνει με το άρθρο 13, από το οποίο προκύπτει, όπως τόνισε το Δικαστήριο, ότι η σύμβαση αντιπροσωπείας δεν υπόκειται σε κανένα τύπο, αφήνοντας παράλληλα στα κράτη μέλη την ευχέρεια να απαιτήσουν τον γραπτό τύπο [28]. Το ίδιο δικαίωμα αναγνωρίζεται σε κάθε μέρος, κατόπιν αιτήματος, να ζητήσει από το άλλο μέρος υπογεγραμμένο έγγραφο.

Οι κανόνες αυτοί παρέχουν ενίοτε στα κράτη μέλη ευχέρεια παρεκκλίσεως την οποία δεν διαθέτουν συγχρόνως τα συμβαλλόμενα μέρη. Συγκεκριμένα, το άρθρο 2, παράγραφος 2, της οδηγίας επιφυλάσσει σε «κάθε κράτος μέλος [...] την ευχέρεια να προβλέπει ότι η οδηγία δεν εφαρμόζεται στα πρόσωπα που ασκούν εκείνες τις δραστηριότητες του εμπορικού αντιπροσώπου οι οποίες θεωρούνται παρεπόμενες σύμφωνα με το δίκαιο αυτού του κράτους μέλους».

83. Αυτό το είδος κανόνων αντιστοιχεί σ' αυτούς που ο κοινοτικός νομοθέτης εσκεμμένως επέλεξε να αφήσει στην ελεύθερη εκτίμηση των εθνικών αρχών. Καθιστούν φανερή την κυριαρχική εξουσία που ανα-

28 — Προπαρατεθείσα απόφαση Bellone, σκέψη 14.

γνωρίζεται στα κράτη μέλη κατά την άσκηση του καθήκοντός τους μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο. Υπό την ιδιότητά τους αυτή, οι εν λόγω κανόνες αντανακλούν την ελευθερία των κρατών μελών να επιλέγουν τα μέσα για την επίτευξη των σκοπών που καθορίζει η οδηγία

84. Πρέπει να τονιστεί ότι, κατά το Δικαστήριο, η οδηγία, οσάκις αφήνει στα κράτη μέλη την ευχέρεια να παρεκκλίνουν από τις διατάξεις της, το μνημονεύει ρητά [29]. Επομένως, τα κράτη μέλη δικαιούνται να απομακρύνονται από ορισμένες διατάξεις της οδηγίας ή να τις συμπληρώνουν όπως το εννοούν.

85. Επομένως, μπορεί να θεωρηθεί ότι το πρώτο σύνολο κανόνων ανάγεται στην ίδια λογική, που θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί ως «συμπληρωματική βουλήσεως», εξυπακουομένου ότι πρόκειται για τη βούληση είτε των μερών είτε των κρατών μελών και ότι και η μια και η άλλη δεν αντιστοιχούν πράγματι στα ίδια παραγωγικά αίτια.

86. Νομίζω ότι πρέπει να οριοθετηθεί ένα δεύτερο σύνολο, το οποίο περιλαμβάνει *κανόνες επιτακτικού χαρακτήρα*. Οι κανόνες αυτοί δεν μνημονεύουν ευχέρεια παρεκκλίσεως. Αντιθέτως, διευκρινίζουν σαφώς ότι δεν επιδέχονται καμία εξαίρεση εκ μέρους των μερών.

87. Το άρθρο 19 της οδηγίας ανήκει σ αυτή την κατηγορία επιτακτικών κανόνων, όπως απεριφράστως το καθιστά σαφές η επιβαλλόμενη με αυτό απαγόρευση παρεκκλίσεως από τα άρθρα 17 και 18.

88. Προσθέτω ότι, όπως ορθώς υπογράμμισε το Ηνωμένο Βασίλειο ένας τέτοιος χαρακτηρισμός βρίσκεται σε αντιστοιχία προς αυτό που ορίζει το άρθρο 7, παράγραφος 2, της προπαρατεθείσας Συμβάσεως της Ρώμης κατά το οποίο «οι διατάξεις της παρούσας σύμβασης δεν μπορούν να θίξουν την εφαρμογή των κανόνων δικαίου της χώρας του δικάζοντος δικαστή, που ρυθμίζουν αναγκαστικά την περίπτωση ανεξάρτητα από το εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο».

89. Προκύπτει πράγματι ότι το άρθρο 19 της οδηγίας μπορεί να συγκριθεί με την κατηγορία των νόμων οι οποίοι, στο διεθνές δίκαιο, χαρακτηρίζονται ως «νόμοι τάξεως», η οποία έκφραση χαρακτηρίζει «[...] τον μηχανισμό εφαρμογής ενός εσωτερικού κανόνα σε μια διεθνή κατάσταση συνεπεία του ηθελημένου της εφαρμογής του και ανεξαρτήτως του χαρακτηρισμού του από ένα κανόνα διεθνούς ιδιωτικού δικαίου» [30].

90. Το άρθρο 19 της οδηγίας επιβάλλει την εφαρμογή επιτακτικών διατάξεων παρά την οποιαδήποτε αντίθετη επιλογή, ακόμη κι αν η επιλογή αυτή αφορά, όπως εν προκειμένω, τον προσδιορισμό ενός δικαίου που προέρχεται από τρίτο κράτος.

29 — Ibidem, σκέψη 15.

30 — Audit, B., *Droit international privé*, Economica, Παρίσι, 1997, 2η έκδ., σ. 97.

91. Στα συμφέροντα που σκοπούν να προστατεύσουν οι εν λόγω διατάξεις, ήτοι τον ανταγωνισμό στο έδαφος της Κοινότητας και την προστασία των εμπορικών αντιπροσώπων που ασκούν σ' αυτό τη δραστηριότητά τους, οφείλεται η αποφασιστικώς εκφραζόμενη βούληση του κοινοτικού νομοθέτη να υπερισχύει το περιεχόμενό τους οποιασδήποτε άλλης αντίθετης εκδηλώσεως εκ μέρους των συμβαλλομένων μερών. Επομένως, επιβάλλεται το αντίστοιχο συμπέρασμα.

Πρόταση

92. Ενόψει αυτών των σκέψεων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλε το Court of Appeal ως εξής:

«Η οδηγία 86/653/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1986, για το συντονισμό των δικαίων των κρατών μελών όσον αφορά τους εμπορικούς αντιπροσώπους (ανεξάρτητους επαγγελματίες) έχει την έννοια ότι, δυνάμει του άρθρου 19 της ίδιας οδηγίας, τα άρθρα 17 και 18 αυτής είναι εφαρμοστέα στη σύμβαση με την οποία ο αντιπροσωπευόμενος είχε αναθέσει στον εμπορικό αντιπρόσωπο εγκατεστημένο στο έδαφος κράτους μέλους της Κοινότητας να πωλεί τα προϊόντα του αποκλειστικά στο κοινοτικό έδαφος, ακόμη και αν, αφενός, ο αντιπροσωπευόμενος είναι μια οντότητα εγκατεστημένη στο έδαφος τρίτου κράτους και, αφετέρου, οι συμβαλλόμενοι επέλεξαν ρητώς το δίκαιο αυτού του κράτους ως δίκαιο εφαρμοστέο στη σύμβαση».